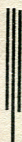

EESTI RAHVA MUUSEUM

Küsimusleht nr. 46

JAHINDUSEST

TARTUS, 1947

Küsimusleht nr. 46.

Jahindusest

Vastates igale küsimusele märgitagu ikka, kuidas vastavad nähtused olid vanasti ja kas ja kuidas on need muutunud uuemal ajal ja mis ajast saadik nimelt muutunud. Iga asja ja nähtuse kohta lisage kohalik rahvapärane nimetus, seda lainelise joonega alla kriipsutades. Andke võimalikult iga püügivahendi ja ta asetamisviisi kohta joonis.

I. Üldiselt.

1. Kas on teada jahimehi, kes ei küttinud ainult juhuslikult või paljast harrastusest, vaid kes pidasid jahti järjekindlasti ja kellele jahipidamine andis või annab tulu? Kes nad olid või on (nimi, elukoht, kas talupidajad, lahtised inimesed või muud, kui palju oli neil maad)? Missugusele põhilisele elatusallikale või ametile andis jaht lisaelatust ja kas läbi aasta või ainult määratud aastaaegadei? Kellelt nad õppisid oma oskused? Kuidas nad kasutasid saaki, kas tarvitasid ise või müüsid, kuhu ja kellele? Mida ja kui palju nad selle eest said? Mis tehti nahkade, kuhu ja kellele ning mille vastu need müüdi?

2. Kas Teile on teada valdu, küli või piirkondi, kus jahipidamine on esinenud suuremal määral? Missuguseid loomi või linde seal on kütitud või püütud ja missugused neist olid või on kõige tavalisemad?

3. Loendage, missugustel aastaaegadel erisuguseid loomi või linde kütiti?

4. Kuidas nimetati jahipidajaid, loomade ja lindude püüdjaid ja nende tegevust?

5. Kus tohiti jahti pidada ja missugustele loomadele või lindudele? Kas ainult oma talu maal? Kas oli talu mõisalt rendilolemise ajal või pärast selle päriseksostmist jahipidamine ka oma talu maal keeldud? Kas jäi ka pärast talu päriseksostmist mõisale õigus talu maal jahti pidada? Kas mõis tasus talule jahipidamisel sünnitatud kahjude eest?

6. Kas mäletatakse suurema rahvahulgaga peetud jahtisid? Kelle poolt kunas ja kuidas ning missugustele loomadele neid korraldati? Kuidas neid nimetati?

7. Kas käidi ka mõnedes kaugemates piirkondades küttimas ja kus nimelt?

8. Kas on teada kohti või piirkondi, kus oli eriti soodne teatud loomade või lindude jaht või püük?

9. Kas mõisadel oli vanasti (peale metsavahtide) oma jahimehi ehk „jäägreid”? Missuguses vahekorras olid nad mõisaga (kas oli neile antud maakoht, kus, kui suur) missugustel tingimustel nad töötasid ja mida said tasuks?

10. Kas mindi jahile üksi ja missuguste loomade ja lindude jahile või mindi mitmekesi ja missugustel juhtudel nimelt?

Joon. 1. Jahikott ehk -tasku metsseanahast.
Missugused olid need kotid, mida mäletate teie?

11. Missugune oli jahimehe varustus (riietus, jalanõud, toidumoon), kus seda hoiti, milles viidi kaasa?

12. Missugune ja millest oli jahikott? Mida selles kanti? Missuguseid muid riistu või asju kandis jahimees kaasas? Kes koti valmistas?

13. Kas mäletatakse suuskadel jahilkäimist ja missugustele loomadele? Andke suuskade kirjeldus.

14. Kirjeldage jahimehe eluviisi jahil (ööbimist talvel, suvel, toitu ja toiduvalmistamist, saagi säilitamist ning kojutoomist jne.).

15. Missuguste lindude ja loomade küttilisel kasutati koera? Mis tõugu olid koerad, kust need saadi, kuidas õpetati ja kuidas nende eest hooldseti?

II. Küttimis- ja püügivahendeist.

16. Kas mäletatakse jahiriistadena odasid (piike, orke)? Missuguse looma küttimisel neid tarvitati? Kirjeldage neid, märkige missugusest materjalist need olid ja andke nende osade nimetused.

17. Missuguseid püsse tarvitati ja tarvitatakse? Kas mäletatakse tulelukuga püsse, millal jäid need tarvituselt ära? Millal ilmusid eestlaetavad pistongpüssid, millal tagantlaetavad püssid?

18. Kas tarvitati erisuguste loomade ja lindude laskmisel erisuguseid püsse ja missuguseid nimelt? Kirjeldage mitmesuguseid püsse ja nende osi ning andke nende nimetused (raud, selle läbimõõt, laad, lukk, tuleraud, pistongitoru, varb, kirp, kandmed, kas hoiti midagi laes jne.). Kas oli eri osadel mingisuguseid ilustusi ja missuguseid?

Joon. 2. Laanepüü vile.

Kas on teie pool tuntud viled samasugused või teistmoodi? Kuidas ja millest need tehti?

19. Missugust laskemoona (kuule, haavleid) tarvitati erisugustele püssidele ja eri loomade ja lindude jaoks? Kuidas neid valmistati või saadi?

20. Millega võeti laskemoon kaasa?

21. Millega võeti kaasa püssirohi? Kirjeldage sellekohaseid vahendeid (näit. sarvi). Millega rohtu mõodeti ja kuidas toimus laadimine? Millest olid tropid?

22. Kas mäletatakse lindude ligimeelitamiseks vilesid? Missugused need olid ja missuguste lindude jaoks neid tarvitati?

23. Kas oli mingeid teisi, samalaadseid ligimeelitamise vahendeid lindudele ja loomadele, milliseid ja missugustele lindudele ja loomadele?

24. Kas tunti lindude ligimeelitamiseks kujusid, kuidas olid need valmistatud, missuguste lindude jaoks ja kuidas neid kasutati?

25. Kuidas saadi jahivarustust ja -riistu, kas valmistati ise või kes valmistas? Kuidas? Kui osteti, kellelt, kust? Missuguse tasu eest?

III. Küttimis- ja püügiviisidest.

26. Missuguseid loomi püüti aukudega? Kirjeldage iga looma tarvis tehtud augu kuju ja ehitusviisi, andke nende aukude ja nende üksikosade nimetus? Mille järgi nende aukude koht valiti? Mida tarvitati loomade ligimeelitamiseks või söödaks? Kuidas varjati auku jne.?

27. Kas mäletatakse loomade poolt lahtipäästetavaid iselaskvaid püsse, nuge, või odasid? Kuhu ja kuidas ning missuguste loomade surmamiseks neid üles seati? Kirjeldage neid lähemalt.

28. Kas mäletatakse ajujahte ja kuidas neid nimetati (näit. klaperjaht)? Missuguste loomade küttimiseks, missuguses piirkonnas ja missugusel ajal neid korraldati? Kes korraldas ja kes olid, osavõtjad, kuidas viimaseid kokku kutsuti? Kuidas ja missuguste vahenditega toimus jaht?

29. Kuidas leiti erisuguseid loomi ja linde? Missuguses kohas või olekus neid eelistati lasta või püüda (näit. pesas magamisel jne.)? Kuidas kasutati koera abi?

30. Missuguseid pettevõtteid tarvitati, et erisugustele loomadele või lindudele ligi pääseda?

31. Kuidas varjati end erisuguste loomade või lindude jahil? Kas ehitati selleks varjualuseid ja milliseid nimelt? Kas tuntakse jahimehe maskeerimist? Milline see oli?

32. Kuidas aeti loomi või linde peidukohtadest või pesadest välja?

33. Missuguseid võtteid ja abinõusid tarvitati erisuguseid loomi või linde taga ajades? Kas on teada talvel suuskadega tagaajamist? Millega püüti neid juhtida määratud kohta?

34. Missuguseid kombeid ja nõidumisi tarvitati saagi õnnestumiseks ja ennustamiseks?

IV. Üksikute looma- ja linnuliikide kütimisest.

Üldiselt: iga looma ja linnu kohta märgitagu üles ta eluviis, kus elutseb, missugune on pesa, (metsas, põllul, soos jne.), millest toitub, kas ja kuidas toitu talletab, kus pesitseb, millal paaritub, poegib? Missugused on ühe või teise erilised harjumused? Tooge iga looma iseloomustamiseks teada olevaid rahvapäraseid ütlusi. Millega toidab ja kuidas õpetab poegi? Kui mõnd looma või lindu esineb mitut liiki, või kui nende kohta tarvitatakse mitut nime, siis andke nende tundemärgid. Andke üksikute loomade ja lindude meelitus- ja sõimunimed. Kirjeldage igaühe puhul, kus nimelt seda kütitakse või kuhu ja mida silmas pidades tehakse augud ja seatakse püünised.

Hunt.

35. Kuidas toimus hundijaht talvel ja suvel? Mida tarvitati hundi söödaks või ligimeelitamiseks ja kuidas toimus siis ühel või teisel puhul hundi laskmine ja püük? Hundi kutsikate püük?

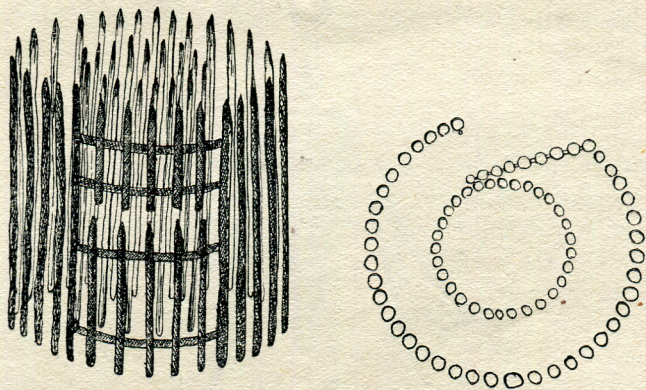
36. Kas tuntakse hundiõnge (unda), milline see oli, kuhu ja kuidas see asetati?

37. Kas on olnud hundilõkse või raudu, millised need olid, kuhu ja kuidas asetati?

38. Kas tuntakse hundivörke, millised need olid, kellele kuulusid ja kuidas toimus nendega püük? Kas sarnaseid vörke on tarvitatud ka teiste loomade püügiks, missuguste, kuidas?

39. Kas on teada hundiaedu (tarasid) isesulguvate väravatega? Millised need olid, kuhu need ehitati ja kuidas hunti sisse meelitati?

40. Kas mäletatakse ajujahte huntidele? Kes, kus kohas ja kuidas neid korraldas?

Joon. 3. Hundiaed.

(Paremal põhiplaan, lahtioleva uksega). Kas tunnete teissuguseid aedu? Kuidas nimetatakse neid ja nende osi?

41. Kas on korraldatud hundipüüki ka mürgiga, millega ja kuidas?

42. Kas on teada veel muid hundipüügiviise (pesade otsimist või laskmisviise ja püügivahendeid)?

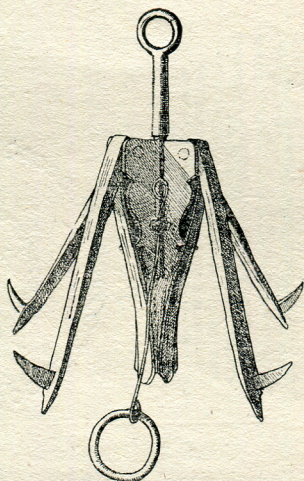
Joon. 4. Hundiund.

Kui tunnete selletaolist, andke selle osade nimetused.

43. Kirjutage üles lugusid, mis iseloomustaksid vanemast ajast inimeste suhtumist huntidesse, huntide hädaohtu karjale, inimeste võitlust ja kaitseabinõusid selle vastu. Kas mäletatakse, et kunagi on korraldatud huntide „ajamist“ ehk ärahirmutamist teatud paigast? Kuidas see on toimunud?

44. Märkige üles hundiga seoses olevaid ebaus- ja nõidumiskombeid, lausumisi, vanasõnu ja kõnekääne?

45. Kas on ja millal on sealpool viimati hunte ette tulnud?

Joon. 5. **Hundiund** vetruvate lahti lastud harudega.
Kuidas nimetatakse seda ja selle osi?

K a r u.

46. Kuidas toimus karujaht talvel, suvel? Piiramine ja pesas surmamine? Kirjeldage seda lähemalt. Kuidas toimetati, kui karu oli pagema pääsenud?

47. Kus ja missuguste vahenditega teda kütititi? Kuidas teda ligi meelitati ja kus teda varitseti?

48. Kas mäletatakse karupüügiks valmistatud lõksutaolisi seadel-disi, kuhu need ja kuidas asetati? Missugused need olid?

49. Kas mäletatakse ajujahte karule? Kes, kus kohas, millal ja kuidas neid korraldas?

50. Kas on teada muid karu püügi- või küttimisviise ja vahendeid, missuguseid nimelt ja millistel aastaegadel neid kasutati?

51. Kirjutage üles lugusid, mis iseloomustavad vanemast ajast inimeste suhtumist karudesse, võitlust ja kaitseabinõusid nende vastu.

52. Kas mäletatakse, et karujahile minnes, seal olles või pärast karu tapmist või karu liha koju tuues oleks olnud vaja silmas pidada mingisuguseid erilisi kombeid või nõiatempe?

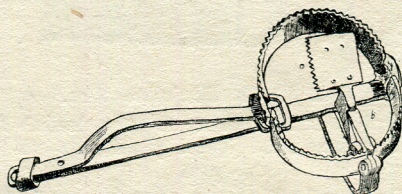
53. Kus ja millal viimati on teie ümbruses esinenud karusid?

Ilves.

54. Kuidas toimus ilvese küttimine talvel ja kuidas suvel?
55. Kuidas ilvest leiti ja jälitati? Kas tehti seda alati koeraga või ka ilma koerata?
56. Kus ja millal on teie ümbruses viimati esinenud ilvest?

Rebane.

57. Kuidas kütiti, kütitakse rebast talvel ja suvel?
58. Kuidas toimus rebase küttimine rebaseaugu juures?
59. Missuguseid lõkse või raudu tarvitati rebase püüdmiseks? Missugune oli rebase tonn? Kuhu ja kuidas need püünised asetati, mida pandi söödaks?

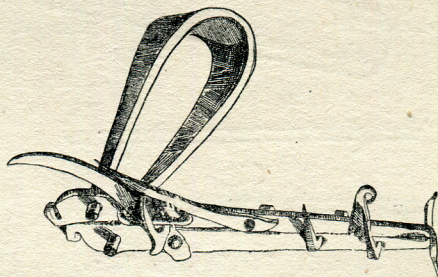

Joon. 6. Rauad tuhkru jm. loomade püüdmiseks.

Missuguseid loomi püüti teie teades niisuguste raudadega? Kas tunnete teissuguseid raudu? Missuguseid loomi nendega püüti? Andke nende raudade ja nende osade nimetused.

60. Kuidas püüti mürgiga (kakud, pillid)? Kuhu ja kuidas mürk asetati? Kust seda saadi?

61. Kas tuntakse rebase püüdmist õngetaolise püünisega? Milline see oli? Kuhu ja kuidas see asetati?

Joon. 7. Saarmarauad.

Kas on teile niisuguseid raudu teada? Kas tarvitati saarma püügiks ka teissuguseid raudu ja missuguseid nimelt?

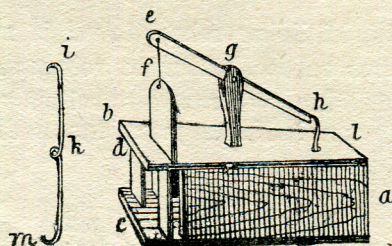
62. Kas teatakse rebase küttimisel ka piiramist märkidega, kuidas seda tehakse?

63. Missuguseid muid võtteid tarvitati rebase püügiks ja küttimiseks ja missugustel aastaaegadel nimelt?

64. Kas rebaste levimises on olnud märgata muutusi?

N i r k (lahits), k ä r p (nugis), m ä g e r (kähr) ja t u h k u r (tõhk).

65. Millal, kus ja kuidas toimus nende loomade püük? Missuguseid lõkse tarvitati nende püügiks ja kuhu need üles seati? Kuidas neid loomi leiti ja nende jälgi aeti? Millal ja kuidas tarvitati koorte abi?

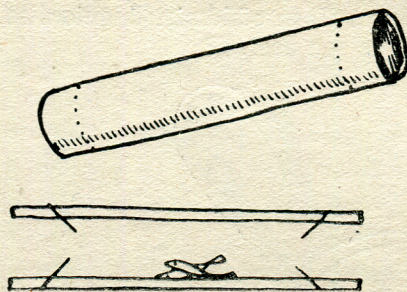
Joon. 8. Kastikujuline lõks.

Missuguse ehitusega ja kui suuri kastlõkse on teile teada? Andke nende ja nende osade nimetused. Missuguseid loomi püüti ühe või teisega neist?

66. Nende loomade levik ja muudatused levikus vanasti ja viimastel aegadel?

S a a r m a s (udras).

67. Kuidas, millal ja missuguste viiside ning vahenditega püütakse või kütitakse saarmast?

Joon. 9. Torukujuline lõks.

Millest ja kuidas säärased lõksud tehti? Nende ja nende osade nimetused?

Missugused olid torukujulised lõksud erisuguste loomade püüdmiseks?

68. Kas tarvitatakse lõkse ja milliseid? Kas kasutati mõrda, missugust ja kuidas?

69. Saarmaste levik ja selle muudatused vanasti ja viimasel ajal?

Orav.

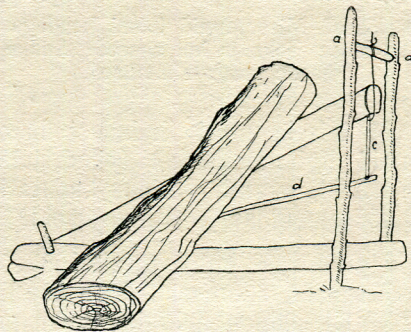
70. Kuidas ja millal oravat lastakse? Kas teatakse, et kütil oli kaasas koputaja? Kas ja kuidas kasutati koerte abi?

71. Kas oravat on ka muul viisil kui lastes püütud või kütitud?

72. Oravate levik ja muudatused selles? Kas oravat on varemini ja mis ajast nimelt vähem või rohkem kütitud?

Jänes.

73. Missugustel aastaaegadel, kus ja kuidas toimus jänese laskmine või püük? Kas on eraldatud eri jäneselelike ja mille poolest erines nende eluviis ja kütmine? Kuidas toimus jänese leidmine ja ajamine ja kuidas kasutati selleks koeri?

Joon. 10. Nakas (lõks) jäneste püüdmiseks.

Kas on teile samalaadseid lõkse teada? Missuguseid loomi nendega püüti ja kuidas need ühe või teise looma jaoks ehitati? Nende lõksude ja nende osade nimetused?

74. Kuidas toimus varitsemine?

75. Kas mäletatakse jänese püüdmist püünistega? Missugustega? Kus ja kuidas seda tehti? Kas on teateid jänese ajamisest võrku?

76. Jäneste levik ja selle muudatusi aegade jooksul?

Põder ja metskits.

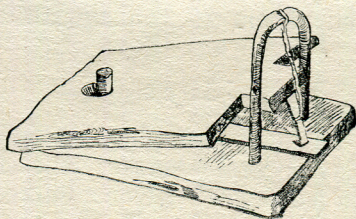
77. Millal, kus ja kuidas toimus nende loomade laskmine või püük? Kuidas pääseti nendele ligidale?

78. Kas on põtradele korraldatud ka ajujahti? Kus, mis aastaajal ja kuidas? Kas mäletatakse põdraauke? Kuhu ja kuidas neid kaevati ja kuidas toimus nendega püük? Kas tarvitati ka teissuguseid püüni-seid, missuguseid ja kuidas?

79. Põtrade ja metskitsede esinemine seal ümbruses ja muudatused selles aegade jooksul?

Metslinnud.

80. Millal, kus ja kuidas toimetati erisuguste metslindude [teder, metsis, mõtus, laanepüü, rabapüü (-kana), põldpüü (nurmkana), kurvits (nepp) ja teised] laskmist? Missuguste võtetega või vahen-

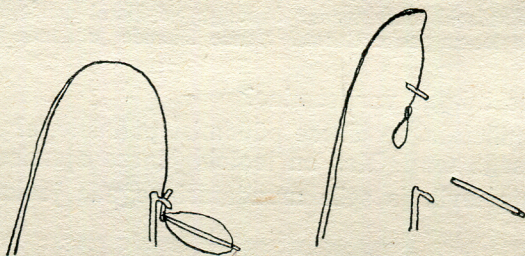

Joon. 11. Laudlõks väikeste loomade püügiks.

Kas tunnete sedalaadi lõkse? Missuguseid loomi nendega püüti? Kuidas need valmistati eri loomade jaoks ja kui suured? Andke nende ja ka nende osade nimetused.

ditega püüti ühele või teisele neist lindudest läheneda (näit, reega), neid varitseda ja neid ligi meelitada? (viled, häälte järeletegemine, söödad)? Kirjeldage neid lähemalt. Kuidas kasutati koera? Kas tarvitati ka uimastavaid sööte, kuidas ja missuguseid?

81. Missuguseid püüniseid on kasutatud ühe või teise mainitud linnuliigi püüdmiseks? (paelu, silmuseid, keeli jne.)? Kuidas ja millest olid need valmistatud? Kirjeldage neid ja andke nende ja üksikosade

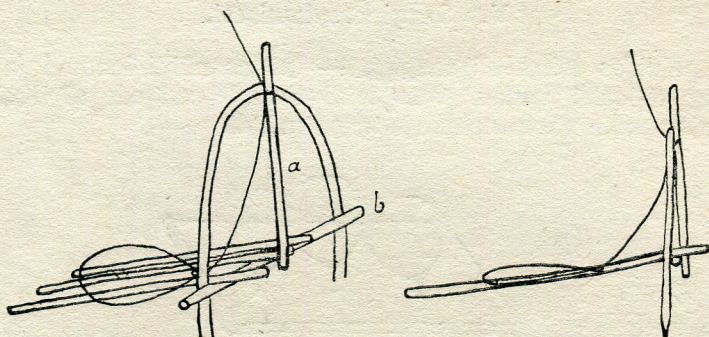

Joon. 12. Vibuga ehk valtaga linnupael ehk silmus.

Vibuks maha paenutatud noor puu. Kas tunnete sedalaadi paelu? Andke nende lähem kirjeldus, nende nimetused ja ka osade nimetused. Missugustele lindudele olid ühed või teised neist määratud?

nimetused. Kus, kuidas ning missugustel aastaegadel kasutati üht või teist? Kuidas ja millega meelitati üht või teist lindu püünistesse? Kas on tehtud lindude püügiks ka aedu (tarasid) — missugustele lindudele, kuhu, kuidas ja millal?

82. Missugustele lindudele ja kuidas tehti puude otsa püüniseid? Kas ja missuguste lindude püügiks on tarvitatud võrkusid ja mõrdasid? Missugused need olid, millal ja kuidas neid kasutati?

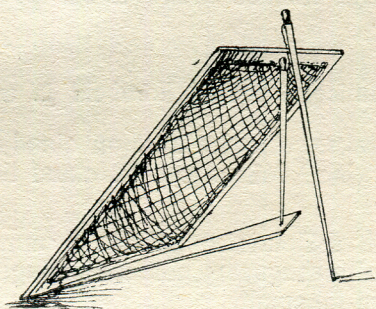

Joon. 13. Valtaga tedrekeel.

Valdast (vrd. joon 11) pole näidatud. Vrd. küsimusi eelmise joonise kohta.

Vesilinnud.

83. Missugusel aastaajal, kus ja kuidas lasti erisuguseid vesilinde (parte, hanesid, luiki jt.)? Missuguseid vahendeid ja võtteid tarvitati seejuures ühele või teisele neist lindudest ligipääsemiseks või nende ligimeelitamiseks (varitsemine, kujud, viled, hääle järeleaimamine jne)? Kuidas kasutati koeri?

Joon. 14. Võrkloks põldpüüdele.

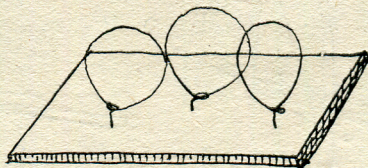
Kirjeldage samalaadseid lõkse. Kuidas need tehti ja üles seati? Kas ka muid linde sellistega püüti? Nende lõksude ja nende osade nimetused?

84. Kas ka ühe või teise vesilinnu püüdmiseks on kasutatud võrke, paelu jm. püüniseid? Missugused need olid, kus ja kuidas neid kasutati?

85. Kas mõnes piirkonnas on erilisel kütitud või püütud ränd-
lindude parvi nende ajutisel peatumisel meie maal? Missuguseid linde
neist, millal, kus ja kuidas lasti või püüti?

V. Saagi kasutamisest.

86. Kuidas toimetati saagiga — kuidas nüliti loomad ja kuiva-
tati ning töödeldi nahad? Mis tehti lindude sulgedega? Kuidas ja
kellele ning mille vastu nahad ja suled müüdi?

Joon. 15. Laua külge kinnitatud keeled linnupüügiks.

Kuidas ja millest neid tehti? Missuguste lindude püügiks? Kuidas ja kuhu asetati?
Nende keelte ja nende osade nimetused?

87. Missugusel viisil kasutati loomade ja lindude liha? Missugu-
seid toite ja kuidas ühe või teise looma või linu lihast valmistati?

88. Kas hoiti liha pikemaks ajaks alal, kuidas ja kus?

89. Kui saak saadeti linna turule — kuhu ja kuidas see toimus?

90. Kas on korjatud söögiks lindude mune? Missugustes, piir-
kondades ja missuguste lindude mune millal ja kuidas? Kuidas neid
toiduks tarvitati?

VI. Kütimisega seotud kombeid ja uskumusi.

91. Kas mäletatakse, et mõni kütt on olnud eriti osav, et mõnel
olnud alati „hea õnn” jne.? Millest see on olnud tingitud? Kuidas seda
saavutati?

92. Mida erilist mäletatakse püssi ja muude jahindusriistade
ettevalmistamisest mitmesuguste nõidus-toimingutega või „tempu-
dega”? Kirjeldage neid lähemalt.

93. Kas on usutud, et keegi võis teise püssi või muud jahiriista
„ära nõiduda” või üldse jahiõnne kahjustada? Kuidas seda on tehtud?
Kuidas nõidumist on ravitud?

94. Missuguseid erilisi uskumusi ja kombeid on olnud seoses
linnukujude valmistamisega, et nad linde hästi ligi meelitaksid?

95. Mis pühadel või tähtpäevadel on küttimist peetud ebasoovi-
tavaks (patuks)? Mispärast?

96. Kas on küttimise puhul vanasti tarvitatud ka erilisi sõnu („nõidussõnu”, nagu „hundisõnad”, „karusõnad” jm.)? Millal, kuidas ja mis tähendusega neid on kasutatud?

Joon. 16. Valtaga linnukeeled.

On väga soovitatav anda joonistusi mitte ainult püünistest endist (vrd. näit. joon. 12, 13), vaid lisada neile ka selgitavaid jooniseid, mis näitavad kuhu, missugusesse looduslikku ümbrusse neid üles seati; püüniste asetamise kohta võib anda ka plaanitaolisi skeeme.

97. Kas on jahile minnes tähele pandud vastutulijaid ja mis neist on järeldatud? Milliseid muid endeid ehk märke on pandud tähele?

98. Kas ühenduses jahindusega mäletatakse rahvalaule, vana-sõnu, kõnekäände ja naljandeid? Pandagu kirja neidki.

99. Palutakse täiendada kirjeldust jahinduses esinevate nähetega ja loomade küttimisega mis selles kavas on jäänud küsimata.

100. Kas on mälestusi rahva hulgas mõnedest nüüd juba kadunud jahiloomadest või -lindudest. Kirjeldage neid.

101. Palutakse Eesti Rahva Muuseumile teatada vanust jahiga seotud esemeist muuseumi kogude täiendamiseks.

102. Kas leidub veel isikuid, kes oskaksid teha vanu odasid, vörke, silmuseid, lõkse, raudu ja muud jahivarustust. Andke nende nimed ja aadressid.

